

ФОРМА ВЫРАЖЭННЯ ЭПІТЭТАЎ У ВЯСЕЛЬНАЙ ЛІРЫЦЫ ГОМЕЛЬШЧЫНЫ

М.М. Касцюкова

Даследаванне народнай песеннай спадчыны з'яўляецца над'емнай часткай вывучэння фальклору. Калі весці гутарку пра вясельныя песні, то нельга не заўважыць, што гэта своеасаблівыя вербальныя формулы шчасця, якія складаюць адметны пласт песеннай спадчыны беларускага народа. У значнай ступені гэта абумоўлена семантыкай самога абраду і тым месцам, якое адводзілася яму ў жыцці кожнага чалавека. Даследаванне ж паэтыкі вясельнай лірыкі дазваляе не толькі раскрыць багатыя мастацкія магчымасці песень, але і глыбей спасцігнуць семантыку тых абрадавых дзеянняў, якімі яны суправаджаліся.

Адным з самых распаўсюджаных тропаў як у народнай лірыцы, так і ў мастацкіх творах, з'яўляецца эпітэт. У вясельных песнях гэты троп ужываецца паралельна з іншымі вобразна-выяўленчымі сродкамі, аднак гэта не пазбаўляе эпітэт яго адметных функцый у творы: “абмалёўка персанажаў, адлюстраванне іх узаемаадносін, апісанне прадметаў вясельнага рытуалу, узмацненне зрокавай выразнасці, перадача слыхавых уражанняў” [2, 11]. У значнай ступені гэта дасягаецца, дзякуючы узаемаабумоўленасці слова і дзеяння на вяселлі.

Немалаважную ролю пры гэтым адыгрываюць і формы выражэння эпітэтаў, якія могуць быць самымі разнастайнымі. Часцей за ўсё эпітэт выражаецца поўнай формай прыметніка, прычым незалежна ад класіфікацыйнай прыналежнасці. Аднак вельмі часта сустракаюцца і эпітэты, выражаныя кароткай формай прыметніка: “*вялік, высок каравай*” (“А, божа мой, *Вялік, высок наш каравай*” [1, 16]), “*ясен мясяц*” (“...Ці *ясен мясяц* на зары, Ці *харошы*

Васілёк на кані?” [1, 17]), “сіва зязюля” (“Сабірайся, Манечка, у дарогу, Бяры сіву зязюлю з сабою...” [1, 18]), “дарожачка ішчасна”, “дзевачка красна” (“...Да паедам у дарогу. У дарожачку ішчасну ... Да па дзевачку красну” [1, 54]), “каравайніца п’яна” (“Каравайніца п’яна, Да ўсё цеста пакрала...” [1, 63]), і інш. Выкарыстанне эпітэта у форме кароткага прыметніка “надае песні выразную стылёвую адметнасць” [2, 32].

Яшчэ адна форма выражэння эпітэтаў – прыдатак. Эпітэты-прыдаткі даволі часта сустракаюцца ў вясельных песнях Гомельшчыны. Напрыклад, у жартоўнай песні, звернутага да жанчыны, што пякла каравай, гучаць такія словы: “Каравайніца-злодзейка, // Усё цеста пакрала: // То ў мех, то ў кішэню // Сваім дзецям на вячэру [1, 6]”. Падчас выканання такой песні, калі пірог ужо стаяў у печы, каравайніцу праганялі з дому. Рабілася гэта, каб каравай быў прыгожы і смачны, бо добры каравай павінен быў, на думку нашых продкаў, забяспечыць шчаслівае сямейнае жыццё маладых. Такі кантэкст у значнай ступені апраўдвае ўжыванне звароту “каравайніца-злодзейка”. Таму мы можам прывесці яшчэ шмат прыкладаў з тэкстаў, дзе эпітэты выражаны ў форме прыдатка: “заручоначка-дзевачка” (“Заручоначка-дзевачка, Перайдзі новыя сені...” [1, 12]), “караваю-мураваю” (“Караваю-мураваю, Ды не стой у запечку...” [1, 69]), “рута-мята”, “травя-лебядо” (“Чыя гэта рута-мята за гарою? Зарасла яна травой-лебядою” [1, 113]), “свайшкі-галышкі” [1, 156], “зборніца-субота” (“...Зборніца-субота, зборніца. Збарней усяго Ганначка...” [1, 273]) і інш.

Часам, каб падкрэсліць пэўную прыкмету, асабліваць ці ўласцівасць прадмета, яго значнасць, у песнях да аднаго назоўніка могуць адносіцца адразу некалькі эпітэтаў: “вялік, высок каравай” (“А, божа мой, Вялік, высок наш каравай” [1, 16]), “санлівае, драмлівае чужое дзіця” [1, 29], “каліна зялёна, недазрэла” (“Стаць, донячка, каліна Зялёна, недазрэла...” [1, 53]), “кругла мала балоценька” [1, 258], “доўгі буслоў нос” (“Наказалі, што сват наш харош, А ў яго доўгі буслоў нос” [1, 368]) і інш. Прычым, жаданы эфект можа дасягацца як падборам розных эпітэтаў да аднаго назоўніка, так і за кошт паўтору аднаго і таго ж слова ці яго форм: “белая, белая, белая да бяроза” (“Белая, белая, белая да бяроза, А ўвесь лес убяліла” [1, 155]), “цёмна-цёмна асенняя ноч” [1, 52], “ножкі белыя-беленькія” [1, 312]) і інш.

Складаныя эпітэты ў вясельных песнях Гомельшчыны сустракаюцца даволі рэдка. Напрыклад, “чужадалынная старонка” (“Чужадалынная старонка Не мядом паліта...” [1, 144]), “кобыла суха-

рэбная” (“...Поехалі по-над грэбляю Кабылою сухарэбнаю” [1, 421]) і некаторыя іншыя. “Складаныя эпітэты ... трэба лічыць больш познімі ўтварэннямі” [2, 31], што і абумовіла такое рэдкае іх ужыванне.

Яшчэ адну невялікую групу складаюць эпітэты, выражаныя найвышэйшай ступенню параўнання прыметнікаў: *“саколік найяснейшы”* (“Паслала й мамачка зязюліначку Па сваю радзіначку. Шчэ й саколіка найяснейшага Мамцы раднейшай” [1, 149]), *“хмара найцямнейшая”*, *“галованька найбяднейшая”* (“...Цёмна хмара найцямнейшая, Галованька найбяднейшая” [1, 335]) і інш.

Такім чынам, разгледзеўшы і прааналізаваўшы пэўную колькасць вясельных песень, нельга не звярнуць увагу на той факт, што народ-творца імкнуўся як мага больш яскрава і рознабакова паказаць усе падзеі, звязаныя з вясельным абрадам. Дасягалася такая мэта, аднак, звычайнымі, немудрагелістымі, паўсядзённымі ўжываемымі словамі, якія разам з тым “уражваюць менавіта сваёй жыццёвай змястоўнасцю, ідэйнай глыбінёй” [2, 35].

1. Вясельле на Гомельшчыне: фальклорна-этнаграфічны зборнік. – Мінск: ЛМФ “Нёман”, 2003. – 472 с.

2. Глєвіч Н. С. Паэтыка беларускай народнай лірыкі. Слова і вобраз. Паэтычны сінтаксіс. Гукапіс і рыфма. – Мн.: Вышэйш. школа, 1975. – 288 с.